



Sağlık Bilimleri ve Hemşirelik Fakültesi Öğrencilerinin Covid-19 Tükenmişlik Düzeyi ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi

Determination of COVID-19 Burnout Level and
Affecting Factors of Health Sciences and
Nursing Faculty Students

Çiğdem KARAKAYALI AY¹, Tuğba Enise BENLİ²

¹ İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü
• cioldem.karakayali@inonu.edu.tr • ORCID > 0000-0002-5282-973X

² İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü
• tugba.benli@inonu.edu.tr • ORCID > 0000-0002-6087-2199

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 14 Kasım / November 2021

Yıl / Year: 2021 | **Cilt - Volume:** 6 | **Sayı - Issue:** 3 | **Sayfa / Pages:** 655-670

Atıf/Cite as: Karayalı Ay, Ç. ve Benli, T. E."Sağlık Bilimleri Ve Hemşirelik Fakültesi Öğrencilerinin Covid-19 Tükenmişlik Düzeyi Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi - Determination of COVID-19 Burnout Level and Affecting Factors of Health Sciences and Nursing Faculty Students". Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi- Journal of Samsun Health Sciences 6(3), Aralık 2021: 655-670.
<https://doi.org/10.47115/jsbs.1001717>

Yazar Notu: Bu çalışma, 7. Uluslararası 11. Ulusal Ebelik Öğrencileri Kongresinde (3-4 Mayıs 2021, Çanakkale) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Sorumlu Yazar: Tuğba Enise BENLİ

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Health Sciences, Samsun, Turkey. All rights reserved.



SAĞLIK BİLİMLERİ VE HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ

ÖZ:

Amaç: Bu araştırma, Sağlık Bilimleri ve Hemşirelik Fakültesi öğrencilerinin COVID-19 tükenmişlik düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapıldı.

Yöntem: Kesitsel ve tanımlayıcı tipteki bu araştırmanın örneklemini Türkiye'nin doğusunda bulunan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri ve Hemşirelik Fakültesi'nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılına kayıt yaptırarak lisans öğrenimi alan 301 öğrenci oluşturdu. Veriler "Kişisel Bilgi Formu" ve "COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği" kullanılarak online Google Forms aracılığı ile toplandı. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerin (sayı, yüzde dağılımı, ortalama, standart sapma) yanı sıra, Bağımsız gruplarda t-test, Tek yönlü varyans analizi, Mann-Whitney-U testi, Tukey testi ve Kruskal Wallis testleri kullanıldı.

Bulgular: Yaş ortalamaları 19.41 ± 0.91 olan öğrencilerin %79.1'i kız, %29.9'u erkektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %13'ü Ebelik, %15.9'u Odyoloji, %16.9'u Çocuk Gelişimi, %18.9'u FTR ve %35.2'si Hemşirelik bölümünü okumaktadır. %78'i çekirdek aile yapısına sahip olan öğrencilerin %94.4'ünün herhangi bir kronik rahatsızlığı bulunmamaktadır. Öğrencilerin %82.1'i henüz COVID-19 geçirmemiş olup %26'sı COVID-19'dan dolayı yakınlarından bir kayıp yaşamıştır. Öğrencilerin COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği'nden aldıkları puan ortalaması 28.76 ± 8.66 'dır. Öğrencilerin COVID-19 sürecinde yaşadığı yer, aile tipi, ekonomik durumu ve COVID-19 tanı alma durumları COVID-19 tükenmişlik düzeylerini etkilemektedir ($p < 0,05$).

Sonuç ve Öneriler: Bu çalışmada, öğrencilerin COVID-19 tükenmişlik düzeylerinin ortalamanın biraz üstünde olduğu ve bu süreçte kırsal bölge ve geniş bir aile ortamında yaşamaları, düşük ekonomik düzeye sahip olmaları ve COVID-19 tanı alma durumları COVID-19 tükenmişlik düzeylerini arttırmada risk faktörü olabileceği sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini azaltmada bu risk faktörleri nedenlerinin irdelenmesi bu kapsamda başa çıkma stratejileri geliştirilerek korucuyucu müdahale programlarının oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19; Sağlık; Öğrenci; Tükenmişlik



DETERMINATION OF COVID-19 BURNOUT LEVEL AND AFFECTING FACTORS OF HEALTH SCIENCES AND NURSING FACULTY STUDENTS

ABSTRACT:

Aim: This research was carried out to determine the COVID-19 burnout and the affecting factors of students in the Faculty of Health Sciences and Nursing.

Method: The sample of this cross-sectional and descriptive study consisted of 301 undergraduate students enrolled in the 2020-2021 academic year at the Faculty of Health Sciences and Nursing of a university located in the east of Turkey. Data were collected via online collected Google Forms using the "Personal Information Form" and the "COVID-19 Burnout Scale". In the analysis of the data, in addition to descriptive statistics (number, percentage distribution, mean, standard deviation), Independent groups t-test, One-way analysis of variance, Mann-Whitney-U test, Tukey test and Kruskal Wallis tests were used.

Results: Of the students whose mean age is 19.41 ± 0.91 , 79.1% are girls and 20.9% are boys. The students participating in the research; 13% of the students are in Midwifery, 15.9% are in Audiology, 16.9% are in Child Development, 18.9% are in FTR, 35.2% are in Nursing. 78% of students with nuclear family structure, 94.4% do not have any chronic diseases. 82.1% of the students have not had COVID-19 yet, and 26% have experienced a loss from their relatives due to COVID-19. The average score of the students from the COVID-19 Burnout Scale is 28.76 ± 8.66 . The place where students live during the COVID-19 process, their family type, their economic situation and their diagnosis of COVID-19 affect their COVID-19 burnout ($p < 0.05$).

Conclusions and Suggestions: In this study, it was concluded that the COVID-19 burnout levels of the students were slightly above the average, and that they lived in a rural area and a large family environment, had a low economic level, and were diagnosed with COVID-19 may be risk factors for increasing the level of COVID-19 burnout. It is recommended to examine the causes of these risk factors in reducing students' burnout levels, and to develop preventive intervention programs by developing coping strategies in this context.

Keywords: COVID-19; Health; Student; Burnout



GİRİŞ

Aralık 2019'un sonunda ortaya çıkan Koronavirüs hastalığı (COVID-19) 2020 yılının ilk aylarından itibaren Çin'e ve tüm dünyaya hızla yayılmaktadır (Li ve ark., 2021). COVID-19'a neden olan Şiddetli Akut Solunum Sendromu Koronavirüs-2 (SARS-COV-2)'nin tüm dünyaya hızla yayılması, halk sağlığı için önemli kaygılara yol açmıştır. Bu nedenle hükümetler, virüs bulaş hızını azaltmak amacı ile toplumun günlük yaşam ihtiyaçlarında aksamaya neden olacak davranış değişikliklerine (vatandaşların hareket ve yetkilerini kısıtlamaya yönelik girişimler) gitmek zorunda kalmışlardır (Charles ve ark., 2021). COVID-19 salgınının neden olduğu bu davranış değişiklikleri, üniversite öğrencileri de dahil olmak üzere genel popülasyonda önemli ölçüde stres, anksiyete, depresyon, korku ve tükenmişlik gibi çeşitli psikolojik sorunlara neden olmuştur (Xiang ve ark., 2020; Yıldırım & Solmaz, 2020).

Leiter ve Maslach (2004) tükenmişliği; bireyin işinde deneyimlediği kronik baskı ve stresi, duygusal, fiziksel ve zihinsel olarak gecikmiş bir yanıt (tükenme, azalmış kişisel uyum, zayıf, güçsüz vb.) olarak kabul etmekte ve psikolojik bir sendrom olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanıma göre tükenmişlik, ruhsal ve fiziksel açıdan enerjinin tükenmesidir. Maslach tükenmişliği duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kendini başarısız değerlendirme olarak üç boyutta ele almıştır (Leiter & Maslach, 2003; Tümçaya ve ark., 2009; Yakut ve ark., 2020). COVID-19 pandemisi, fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra, tükenmişliği de etkileyen zihinsel, duygusal ve sosyal zorluklara neden olmuştur.

COVID-19 salgınında özellikle sağlık bilimlerinde okuyan öğrencileri etkileyen önemli zorluklar ortaya çıkmıştır. COVID-19 ile ilgili belirsizlik, sosyal mesafe, izolasyon gereklilikleri, günlük yaşam rutinlerindeki değişiklikler, klinik yerleşimlerdeki değişiklikler, öğrencilerin yüz yüze derslere katılamaması, öğrenme stillerinin değişimi bu zorluklar arasında sıralanabilir (Sveinsdóttir ve ark., 2021). Bununla birlikte yüksek enfeksiyon ve ölüm oranlarına neden olan COVID-19 salgını kişilerde stres, kaygı, depresyon, korku (Arslan ve ark., 2020) ve muhtemelen tükenmişlik gibi birçok psikolojik soruna yol açabilmektedir (Yıldırım & Solmaz, 2020).

COVID-19 özellikle üniversite öğrencilerinde, uzun süreli karantina süresi, izolasyondan kaynaklı hayal kırıklığı, can sıkıntısı, iletişim yokluğu, üniversiteye ne zaman döneleceğine dair belirsizlik, bu ölümcül hastalığa yakalanma ve enfeksiyonu etrafındakilere ya da yaşlı aile üyelerine bulaştırma korkusu gibi endişelere yol açarak zihinsel sağlığı tehdit eden bir baskı haline dönüşmüştür (Wang ve ark., 2020; Camacho-Zuñiga ve ark., 2021). Zihinsel sağlığı tehdit eden bu faktörlerin öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini arttırmada önemli bir etken olabileceği düşünülmektedir. Bu tür psikolojik sorunları önlemek için, öğrencilerin COVID-19 salgını sırasında tükenmişlik ile ilişkili faktörleri anlamak önemlidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Araştırmada, Sağlık Bilimleri ve Hemşirelik fakültesinde öğrenim alan öğrencilerin COVID-19 tükenmişlik düzeyleri ile tükenmişlik düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlandı.

Araştırmanın Tasarımı ve Yapıldığı Yer

Kesitsel ve tanımlayıcı tipteki bu araştırma, Haziran 2021’de Türkiye’nin doğusunda yer alan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri ve Hemşirelik Fakültesi’nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar yarısında yürütüldü.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye’nin doğusunda yer alan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri ve Hemşirelik Fakültesi’nde Ebelik, Çocuk Gelişimi, Odyoloji, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon (FTR) ve Hemşirelik bölümlerinde 2020-2021 eğitim-öğretim yılına kayıt yaptırarak lisans öğrenimi alan 530 birinci sınıf öğrencisi oluşturdu. Örneklemen belirlenmesinde power analizi kullanıldı. Analize göre çalışmaya %5 yanılma düzeyi, %99 güven aralığında ve %80 evreni temsil etme yeteneği ile 301 öğrencinin alınması gerektiği belirlendi. Araştırmanın örnekleme sadece teorik eğitimin ilk yılını tamamlayıp uygulama alanlarına henüz çıkmayan 1. Sınıf öğrencileri dahil edildi. Araştırmaya dâhil edilen öğrenciler; her bölümde yer alan öğrenci sayılarının evrendeki ağırlıkları dikkate alınarak tabakalandırıldı. Tabakalı örneklem yöntemi sonucunda Ebelik Bölümü 39, Hemşirelik Bölümü 106, FTR Bölümü 57, Odyoloji Bölümü 48 ve Çocuk Gelişimi Bölümü 51 öğrenci olmak üzere toplam 301 öğrenci araştırmaya katıldı.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler “Kişisel Bilgi Formu” ve “COVID-19 Tükenmişlik Ölçeği” kullanılarak online ortamda Google Forms aracılığı ile toplandı.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan bu formda öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, bölüm, medeni durum, aile tipi, yaşadığı yer vb.) ve COVID-19’a ilişkin (COVID 19 geçirme durumu, COVID-19’dan kaynaklı kayıp yaşama durumu vb.) özelliklerini belirlemeye yönelik toplam 14 soru yer aldı (Yıldırım & Solmaz, 2020; Akalın & Modanlıoğlu, 2021).

COVID-19 Tükenmişlik Ölçeği: Ölçek Yıldırım ve Solmaz tarafından Mala-

ch-Pines'in Tükenmişlik Ölçeğinin kısa formundan uyarlanılarak elde edilmiştir (Malach-Pines, 2005). Yıldırım ve Solmaz, COVID-19 Tükenmişlik Ölçeği'ni uyarlamak için, orijinal ölçekte yer alan "çalışmanız" kelimesi yerine "COVID-19" kelimesini kullanarak orijinal öğelerin ifadelerini değiştirmişlerdir. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde 1 (Hiçbir zaman) ile 5 (Her zaman) arasında hesaplanan, 5 puanlık Likert tipinde derecelendirilir. Ölçek toplam puan, üzerinden hesaplanır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan 50'dir. Ölçekten alınan toplam puanın artması bireylerin COVID-19'la ilgili daha yüksek tükenmişlik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı 0.92'dir (Yıldırım & Solmaz 2020). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı 0.74 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın etik açıdan uygunluğunun değerlendirilmesi için ilgili Üniversitenin Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik onay (Karar no: 2020/2093) ve çalışmanın yapıldığı ilgili fakültelerden yazılı izin alındı (Sayı: E-92950322-300-54114). Ayrıca araştırmaya alınan öğrencilerden bilgilendirilmiş gönüllü onam alındı.

Verilerin Toplanması

Veriler, Haziran 2021'de online olarak Google Forms aracılığı ile toplandı. İlk aşamada soru formunu içeren link Google Forms üzerinden öğrencilerin Whatsapp üzerinden oluşturdukları sınıf gruplarına gönderildi. Soru formuna sadece bağlantı linki gönderilen ve forma başlamak için aydınlatılmış onam doğrultusunda araştırmaya katılmayı kabul ediyorum kutucuğunu işaretleyenler katılımcılar erişebildi. Formun doldurulma süresi ortalama 4-5 dakika idi. Öğrenciler soru formuna 3 Haziran-20 Haziran 2021 tarihleri arasında ulaşabildi. Bu tarihler arasında öğrencilere bir hafta ara ile iki defa hatırlatma mesajı gönderildi. Belirlenen süre içerisinde soru formunu cevaplayan öğrenciler araştırmaya dahil edildi. Araştırmacılar verilere sadece katılımcı onay verdikten sonra ulaşabildi. Ulaşılan veriler önce Excel dosyasına dönüştürüldü daha sonra istatistiksel analiz için SPSS programına aktarıldı.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler, bilgisayar ortamında "Statistical Package for Social Sciences" (SPSS) for Windows 25.0 istatistik paket programı ile değerlendirildi. Parametrik test varsayımları olan bağımsızlık, randomizasyon ve nicel veriler için koşullar sağlandı. Varyansların homojenliği Levene testi ile tüm değişkenlerdeki varyansların homojen olduğu görüldü ($p>0.05$). Verilerin normal dağılımı Kolmogorov-Smir-

nov Testi ile kontrol edildi. Değişkenlerde normal dağılım sağlananlarda ($p < 0.05$) parametrik testler (bağımsız gruplarda t-testi, tek yönlü varyans analizi), normal dağılım sağlamayanlarda ($p < 0.05$) nonparametrik testler (Kruskal Wallis Test, Man-Whitney U) kullanıldı. KW testinde ikili grup karşılaştırmaları için post hoc ikili karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Ayrıca tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde dağılımı, ortalama, standart sapma) ile Cronbach alfadana yararlanıldı. Sonuçlar %95 güven aralığında, anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak belirlendi.

BULGULAR

Tablo 1: Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerinin dağılımı (n=301)

Tanıtıcı Özellikler	n	%
Yaş ortalaması: 19.41±0.91 (Min: 18- Max: 32)		
Cinsiyet		
Kız	238	79.1
Erkek	63	20.9
Bölüm		
Hemşirelik	106	35.3
FTR	57	18.9
Çocuk Gelişimi	51	16.9
Odyoloji	48	15.9
Ebelik	39	13.0
Medeni durum		
Evli	8	2.7
Bekar	293	97.3
Aile tipi		
Çekirdek aile	237	78.7
Geniş aile	64	21.3
Algılanan aile tutumu		
Baskıcı	49	16.3
Demokratik	153	50.8
Otoriter	99	32.9
Algılanan ekonomik düzey		
Düşük	25	8.3
Orta	243	80.7
Yüksek	33	11.0
Kronik rahatsızlık		
Var	17	5.6
Yok	284	94.4
Sigara kullanımı		

Evet	24	8.0
Hayır	277	92.0
Anne sağ mı?		
Evet	297	98.7
Hayır	4	1.3
Baba sağ mı?		
Evet	287	95.3
Hayır	14	4.7
COVID-19 sürecinde yaşanan bölge		
Kentsel	244	81.1
Kırsal	57	18.9
COVID-19 tanı alma durumu		
Evet	54	17.9
Hayır	247	82.1
COVID-19 nedeni ile kayıp yaşama durumu		
Evet	78	25.9
Hayır	223	74.1
Toplam	301	100

Tablo 1’de öğrencilerin tanıtıcı özelliklerinin dağılımı verilmiştir. Öğrencilerin yaş ortalaması 19.41 ± 0.91 yıldır. Öğrencilerin % 79.1’inin kız, % 35.2’sinin hemşirelik bölümü öğrencisi, %97.3’ünün bekâr ve % 78.7’sinin çekirdek aile tipine sahip olduğu belirlendi. Öğrencilerin %50.8’i ailesinin demokratik tutuma sahip olduğunu ve %80.7’si ekonomik düzeylerini orta olarak algıladıklarını ifade etti. Yine öğrencilerin %98.7’sinin annesinin sağ, %95.3’ünün babasının sağ olduğu, %81.1’inin kentsel bölgede yaşadığı, %94.4’ünün kronik hastalığı olmadığı, %92’sinin sigara kullanmadığı, %82.1’inin COVID-19 hastalığını geçirmediği ve %74.1’inin COVID-19 hastalığı nedeni ile dolayı kayıp yaşamadığı belirlendi (Tablo 1).

Tablo 2: Öğrencilerin COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği toplam puan ortalaması

Ölçek	Ort±SS	Alınabilecek Değerler Min-Max	Alınan Değerler Min-Max
COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği	28.76±8.66	10-50	10-50

SS: Standart sapma

Öğrencilerin COVID-19 tükenmişliği toplam puan ortalamasının 28.76 ± 8.66 olduğu saptandı (Tablo 2).

Tablo 3: Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine göre COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği toplam puan ortalamaları

Tanıtıcı Özellikler	COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği
	Ort±SS
Cinsiyet	
Kız	28.79±8.74
Erkek	28.62±8.40
Test ve p değeri	t=-0.146 p=0.884
Bölüm	
Ebelik	28.46±10.84
Hemşirelik	28.94±7.79
FTR	27.61±9.66
Odyoloji	29.58±8.54
Çocuk Gelişimi	29.11±7.59
Test ve p değeri	F=0.399 p=0.809
Medeni durum	
Evli	27.37±9.13
Bekar	28.79±8.66
Aile tipi	
Çekirdek aile	28.17±8.83
Geniş aile	30.93±7.66
Test ve p değeri	t=-2.280 p=0.023
Algılanan aile tutumu	
Baskıcı	30.163±8.41
Demokratik	28.235±8.34
Otoriter	28.878±9.25
Test ve p değeri	F: 0.932 p=0.395
Algılanan ekonomik düzey	
Düşük	39.60±9.03a
Orta	27.61±8.16b
Yüksek	28.96±6.07c
	a>b,c
Test ve p değeri	KW=29.437 p=0.000
Kronik rahatsızlık varlığı	
Var	29.00±7.61
Yok	28.74±8.73
Test ve p değeri	U= -0.177 p=0.860
Sigara kullanımı	

Evet	28.33±8.59
Hayır	28.79±8.68
Test ve p değeri	U= -0.859 p=0.390
Anne sağ mı?	
Evet	28.74±8.69
Hayır	30.25±6.50
Test ve p değeri	U=-0.486 p=0.627
Baba sağ mı?	
Evet	28.93±8.65
Hayır	25.28±8.54
Test ve p değeri	U= -1.328 p=0.184
COVID-19 sürecinde yaşanan bölge	
Kentsel	28.15±8.45
Kırsal	31.35±9.15
Test ve p değeri	t=0.277 p=0.012
COVID-19 tanı alma durumu	
Evet	35.89±6.79
Hayır	26.26±7.82
Test ve p değeri	t=9.664 p=0.000
COVID-19 nedeni ile kayıp yaşama durumu	
Evet	28.23±9.55
Hayır	28.88±8.45
Test ve p değeri	t=-0.517 p=0.606
Toplam	28.76±8.66

F: Tek yönlü varyans analizi, t : Bağımsız gruplarda t testi,U: Mann-Whitney U testi, KW: Kruskal-Wallis testi, KW testinde ikili grup karşılaştırmaları için post hoc ikili karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır.

Tablo 3'te öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine göre COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği toplam puan ortalamaları görülmektedir. COVID-19 sürecinde kırsal bölgede yaşayan öğrencilerin kentsel bölgede yaşayan öğrencilere göre ($t=0.277$; $p=0.012$) ve geniş aile tipine sahip olan öğrencilerin çekirdek aile tipine sahip olan öğrencilere göre ($t=-2.280$; $p=0.023$) COVID-19 tükenmişlik toplam puan ortalamasının anlamlı olarak daha yüksek olduğu saptandı. Ayrıca ekonomik düzeyini düşük ve orta algılayan öğrenciler, düşük ve yüksek algılayan öğrenciler ile COVID-19 Tükenmişlik Ölçeği toplam puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptandı (KW=29.437; $p=0.000$; $a>b,c$). COVID-19 hastalığını geçirmiş olan öğrencilerin COVID-19 Tükenmişlik Ölçeği toplam puan ortalaması hastalığı geçirmeyen öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksek bulundu ($t=9.664$; $p=0.000$).

TARTIŞMA

Tükenmişlik, kronik, duygusal ve kişilerarası stres faktörlerine verilen uzun süreli bir tepkidir (Maslach & Leiter, 2016). 2019 yılının son aylarından bu yana maruz kalınan COVID-19 pandemi sürecinin sağlık bilimleri ve hemşirelik fakültesi öğrencileri üzerindeki tükenmişlik düzeyinin incelendiği bu çalışmada, öğrencilerin COVID-19 tükenmişliği puan ortalamasının 28.76 ± 8.66 olduğu ve tükenmişliklerinin ortalamasının üzerinde olduğu saptanmıştır. Yıldırım ve Solmaz'ın yetişkinler üzerinde yaptıkları çalışmada Covid-19 tükenmişlik puan ortalamasının 28.61 ± 9.01 olduğu belirtilmiştir (Yıldırım & Solmaz, 2020). COVID-19 sürecinde yoğun bakım ünitelerinde çalışan sağlık profesyonellerinin tükenmişlik düzeylerini inceleyen bir çalışmada, tükenmişlik düzeylerinin ortalamasının biraz üstünde olduğu vurgulanmıştır (Akalin & Modanlıoğlu, 2021).

Bu sonuçlar doğrultusunda, çalışma bulgumuzun literatürle benzerlik gösterdiği söylenebilir. COVID-19 salgını ve sonucunda her alanda ortaya çıkan değişimler yaşama, çalışma ve öğrenme şeklinde kesintiye ve belirsizliğe neden olmuştur. Bu nedenle, öğrencilerinin bu süre zarfında artmış tükenmişlik düzeyleri bildirmeleri beklenen bir durumdur (Stacey ve ark., 2020).

COVID-19 sürecinde kırsal bölgede yaşayan öğrencilerin kentsel bölgede yaşayanlara göre Covid-19 tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu saptandı. Kırsal bölgede yaşayan insanların, kentsel bölgede yaşayanlara göre daha yüksek yoksulluk düzeyine, düzenli olmayan sağlık hizmetleri ile sınırlı COVID-19 testi erişimine sahip olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak bu faktörler COVID-19'un oluşturduğu büyük dışardan gelen şoka karşı, kırsal bölgede yaşayan insanları daha savunmasız, daha az dirençli hale getirmekte ve , tükenmişlik düzeylerini arttırmaktadır (Mueller ve ark., 2021). Yue ve arkadaşlarının kentsel ve kırsal bölge sakinleri arasında COVID-19 bilgisi, tutumları ve uygulamalarını değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada, kentsel bölgede yaşayanların kırsalda yaşayanlara göre COVID-19'a karşı daha iyi önleyici tutumlar sergilediği bildirilmiştir. Kentsel bölgede yaşayanların tıbbi tavsiye alma olasılığının daha yüksek olduğu ve bu durumun bölgede yaşayanların farkındalıklarını geliştirmede önemli rol oynadığı sonucuna varılmıştır (Yue ve ark., 2021). Bu çalışmada da kırsal bölgede yaşayan öğrencilerin kentsel bölgeye oranla daha yüksek tükenmişlik düzeyine sahip olması literatürle benzerlik göstermektedir. Kırsal bölgelerde sağlık tanıtımı nadiren yapılmakta, bununla birlikte sağlık hizmetleri geride kalmaktadır. Bu nedenle kırsal bölgelerde önleme ve kontrol çabalarının iyileştirilmesi gerekmektedir (Abdelhafiz ve ark., 2020).

COVID-19 sürecinde geniş ailede yaşayan öğrencilerin, çekirdek ailede yaşayanlara göre COVID-19 tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu saptandı.

Saiful Islam ve arkadaşlarının, COVID-19 salgını sırasında panik ve genel kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, geniş ailede yaşayanların çekirdek aileye oranla daha fazla panik ve kaygı yaşadıkları belirlenmiştir (İslam ve ark., 2020). COVID-19 küresel salgının yayılmasını azaltmak için birçok özel önlem alınmıştır. Bulaşıcı hastalığı azaltmak amacıyla izolasyona, kapanmaya yol açan uygulamalar, evde çok fazla kişi ile yaşayanlar için risk oluşturabilmektedir (Campbell, 2020). Geniş ailede yaşayanlar hastalığı birbirlerine bulaşma olasılığı kaygısı taşıyarak, bu süreçten olumsuz etkilenmiş olabilirler. Yaşanan bu kaygı ve stres yorgunluğa yol açarak tükenmişlik düzeyini de arttırabilir (Arı & Bal 2008; Orgilés ve ark., 2020). Bu açıdan değerlendirildiğinde geniş aile yapısına sahip olan öğrencilerin daha yüksek tükenmişlik düzeyine sahip olmasının ailedeki yaşlı bireylere bulaş korkusundan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

COVID-19 sürecinde düşük ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerin, orta ve yüksek ekonomik düzeye sahip olanlara göre COVID-19 tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu saptandı. Farklılığın düşük ve orta düzey ile düşük ve yüksek düzey ekonomik durumdan kaynaklandığı saptandı. Ekonomik durumu düşük olan öğrencilerin orta ve yüksek ekonomik duruma sahip olan öğrencilere oranla daha fazla tükenmişlik düzeyine sahip olduğu belirlendi. Wu ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada, COVID-19 salgını sırasında orta veya yüksek ekonomik düzeyine sahip olanların depresyon, anksiyete ve stres seviyelerinin düşük ekonomik düzeyine sahip olanlara göre anlamlı olarak daha düşük olduğu saptanmıştır. Ekonomik durum bireylerin ruh sağlığını etkileyen önemli bir faktördür (Wu ve ark., 2020). COVID-19 salgınında insanların gelirleri çeşitli faktörlerden etkilenmiştir (Kansiiime ve ark., 2021). Bu çalışmada da ekonomik durumunu düşük algılayan öğrencilerin COVID-19 tükenmişlik düzeylerinde artış saptanmıştır. Sonuç olarak, ekonomik düzeyi daha düşük olan öğrencilerin ruh sağlığı daha fazla etkilenerek ve daha fazla kaygı ve strese yol açarak tükenmişlik düzeylerinde artışa sebep olabilir.

Literatürde COVID-19'a bağlı çaresizlik, güvensizlik, korku ve endişe hali gibi olumsuz duyguların ölüm kaygısına yol açarak kişilerde stres seviyesinin artmasına (Dağlı ve ark., 2020) neden olabileceği ve bu durumun bireylerde tükenmişliğe yol açabileceği belirtilmektedir (Çelik, 2021). COVID-19 tükenmişliğinin tanı alma durumu ile ilişkisinin incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte yapılan çalışmalarda pozitif tanı alma durumunun farklı psikososyal sorunlara neden olduğu belirtilmektedir (Silva ve ark., 2021; Rahman, 2021; Yılbaş, 2021). Yılbaş'ın (2021) COVID-19 tanısı ile tedavi alan bireylerin iyileşme dönemi sonrasında psikiyatrik tanı açısından değerlendirildiği çalışmasında, anksiyete belirtilerinin oldukça sık görüldüğü bildirilmiştir (Yılbaş, 2021). Bu çalışmada da COVID-19 tanısı alıp hastalığı geçiren öğrencilerin hastalığı geçirmeyenlere göre, COVID-19 tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu saptandı. COVID-19

tedavi sürecinin belirsizliği ve bilinmezliğinin getirmiş olduğu huzursuzluk, hastalığını bulaştırma korkusu (Oflaz, 2008; Dağlı ve ark., 2020), yapılan karantina-izolasyon tedbirleri sonucunda özgürlüğün kısıtlanması, aileden ayrı kalma, gibi durumlar ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir (Çakır Kardeş, 2020). Bu açıdan değerlendirildiğinde COVID-19 tanısı alıp hastalığı geçiren öğrencilerin ruh sağlığının olumsuz etkilendiği ve bu durumun tükenmişliğe neden olduğu sonucuna varılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak çalışmada öğrencilerin COVID-19 tükenmişlik düzeylerinin ortalamasının biraz üzerinde olduğu ve bu süreçte kırsal bölgede yaşama, geniş aile ortamına sahip olma, düşük gelir algısı ve COVID-19 tanı alma durumları COVID-19 tükenmişliklerini arttırmada risk faktörü olabileceği belirlendi. Öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini azaltmaya yönelik ve pandeminin uzun vadeli olumsuz etkisini en aza indirmek amacıyla, bu risk faktörlerini takip etmek ve risk gruplarında yer alan öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini azaltmaya yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Gerekli durumlarda ise ilgili profesyonelden destek alınmalıdır.

Sınırlılıklar

Çalışmamızın birkaç sınırlılığı vardır. Birincisi, araştırmamızın verileri online olarak internet erişimi olan öğrenciler tarafından dolduruldu. İnternet erişimi olmayan öğrencileri temsil etmemektedir. İkincisi, sınırlı sayıda örneklem ile yapılmıştır. Bu nedenle sonuçlar araştırma kapsamına alınan öğrencilere genellenebilir.

Teşekkür ve Açıklamalar

Çalışmamıza katılmaya gönüllü olan öğrencilere teşekkür ederiz.

Çıkar çatışması

Yazarların bu çalışmaya ilişkin kişisel veya finansal çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkısı

Çalışma konsepti/Tasarımı: ÇKA, TEB; Veri toplama: TEB; Veri analizi ve yorumlama: TEB; Yazı taslağı: ÇKA; Makalenin son halinin onaylanması: ÇKA, TEB.

KAYNAKLAR

- Abdelhafiz, A. S., Mohammed, Z., Ibrahim, M. E., Ziady, H. H., Alorabi, M., Ayyad, M., & Sultan, E. A. (2020). Knowledge, perceptions, and attitude of Egyptians towards the novel coronavirus disease (COVID-19). *Journal of Community Health*, 45(5), 881-890.
- Akalın, B., & Modanlıoğlu, A. (2021). Covid-19 sürecinde yoğun bakımda çalışan sağlık profesyonellerinin duygudurum ve tükenmişlik düzeylerinin değerlendirilmesi. *Acıbadem Univ. Sağlık Bilim. Derg*, 12(2), 346-352.
- Arı, G. S., & Bal, E. Ç. (2008). Tükenmişlik kavramı: Birey ve Örgütler açısından önemi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 131-148.
- Arslan, G., Yıldırım, M., Tanhan, A., Buluş, M., & Allen, K. A. (2020). Coronavirus stress, optimism-pessimism, psychological inflexibility, and psychological health: psychometric properties of the coronavirus stress measure. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 4, 1-17. Advance online publication.
- Camacho-Zuñiga, C., Pego, L., Escamilla, J., & Hosseini, S. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on students' feelings at high school, undergraduate, and postgraduate levels. *Heliyon*, 7(3), e06465.
- Campbell, A. M. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 2, 100089.
- Charles, N. E., Strong, S. J., Burns, L. C., Bullerjahn, M. R., & Serafine, K. M. (2021). Increased mood disorder symptoms, perceived stress, and alcohol use among college students during the COVID-19 pandemic. *Psychiatry Research*, 296, 113706.
- Çakır Kardeş, V. (2020). Pandemi süreci ve sonrası ruhsal ve davranışsal değerlendirme. *Türk J Diab Obes*, 4(2), 160-169.
- Çelik M. Y., (2021). Üniversite sınavına hazırlanan gençlerin Covid-19 korkusunun öğrencilerin tükenmişlik ve anksiyetelerine etkisi. *Van Sag Bil Derg*, 14,(1), 19-28
- Dağlı, D.A., Büyükbayram, A., & Arabacı, İ.B. (2020). COVID-19 tanısı alan hasta ve ailesine psikososyal yaklaşım. *Izmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 191-195.
- Griffith, A. K. (2020). Parental burnout and child maltreatment during the COVID-19 pandemic. *J Fam Violence*, 23, 1-7
- İslam, M. S., Ferdous, M. Z., & Potenza, M. N. (2020). Panic and generalized anxiety during the COVID-19 pandemic among Bangladeshi people: An online pilot survey early in the outbreak. *Journal of Affective Disorders*, 276, 30-37.
- Kansiime, M. K., Tambo, J. A., Mugambi, I., Bundi, M., Kara, A., & Owuor, C. (2021). COVID-19 implications on household income and food security in Kenya and Uganda: Findings from a rapid assessment. *World Development*, 137, 105199. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105199>
- Leiter, M. P., & Maslach, C. (2003). Areas of worklife: A structured approach to organizational predictors of job burnout. In *Emotional and physiological processes and positive intervention strategies. Research in Occupational Stress and Well Being*, 3, 91-134
- Li, X., Lv, Q., Tang, W., Deng, W., Zhao, L., Meng, Y., ... & Li, T. (2021). Psychological stresses among Chinese university students during the COVID-19 epidemic: The effect of early life adversity on emotional distress. *Journal of affective disorders*, 282, 33-38.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 15(2), 103-111.
- Mueller, J. T., McConnell, K., Burrow, P. B., Pofahl, K., Merdjanoff, A. A., & Farrell, J. (2021). Impacts of the COVID-19 pandemic on rural America. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 118(1), 2019378118.
- Oflaz, F. (2008). Felaketlerin psikolojik etkileri ve hemşirelik uygulaması. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(3), 70-6.
- Orgilés, M., Morales, A., Delvecchio, E., Mazzeschi, C., & Espada, J. P. (2020). Immediate psychological effects of the COVID-19 quarantine in youth from Italy and Spain. *Frontiers in Psychology*, 11, 2986
- Rahman, S. (2021). Tıp fakültesi öğrencilerinin Covid-19 fobi durumlarının değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 35(1), 68-73.
- Silva, W. A. D., de Sampaio Brito, T. R., & Pereira, C. R. (2021). Anxiety associated with COVID-19 and concerns about death: Impacts on psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 176, 110772.
- Stacey, A., D'Eon, M., & Madojemu, G. (2020). Medical student stress and burnout: Before and after COVID-19.

- Canadian Medical Education Journal, 11(6), e204-e205.
- Sveinsdóttir, H., Flygenring, B. G., Svavarsdóttir, M. H., Thorsteinsson, H. S., Kristófersson, G. K., Bernharðsdóttir, J., & Svavarsdóttir, E. K. (2021). Predictors of university nursing students burnout at the time of the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *Nurse Education Today*, 106(2021), 105070.
- Tümkaya, S., Sabahattin, Ç. A. M., & Çavuşoğlu, I. (2009). Tükenmişlik ölçeği kısa versiyonu'nun türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 387-398.
- Wang, Z., Yang, H., Yang, Y., Liu, D., Li, Z., Zhang, X., et al. (2020). Prevalence of anxiety and depression symptom, and the demands for psychological knowledge and interventions in college students during COVID-19 epidemic: a large cross-sectional study. *J. Affect. Disord.* 275, 188-193.
- Wu, M., Xu, W., Yao, Y., Zhang, L., Guo, L., Fan, J., & Chen, J. (2020). Mental health status of students' parents during COVID-19 pandemic and its influence factors. *General Psychiatry*, 33(4), e100250.
- Xiang, Y. T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T., & Ng, C. H. (2020). Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. *The Lancet Psychiatry*, 7(3), 228-229.
- Yakut E, Kuru Ö, & Güngör Y. (2020). Sağlık personelinin covid-19 korkusu ile tükenmişliği arasındaki ilişkide aşırı iş yükü ve algılanan sosyal desteğin etkisinin yapısal eşitlik modeliyle belirlenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 24(83), 241-62.
- Yılbaş, B. (2021). COVID-19 tanısı ile tedavi gören bireylerin iyileşme dönemi sonrasında psikiyatrik tanı açısından değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 239-245.
- Yıldırım, M., & Solmaz, F. (2020). COVID-19 burnout, COVID-19 stress and resilience: Initial psychometric properties of COVID-19 Burnout Scale. *Death Studies*, 1-9.
- Yue, S., Zhang, J., Cao, M., & Chen, B. (2021). Knowledge, attitudes and practices of COVID-19 among urban and rural residents in China: a cross-sectional study. *Journal of Community Health*, 46(2), 286-291.
- Zis, P., Artemiadis, A., Bargiotas, P., Nteveros, A., & Hadjigeorgiou, G. M. (2021). Medical Studies during the COVID-19 Pandemic: The Impact of Digital Learning on Medical Students' Burnout and Mental Health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(1), 349.



